

Die Haghe ^{120 jaar}

Juli 2010
120e jaargang nr. 4
verschijnt 6 x per jaar

Beschermvrouwe H.M. de Koningin

LEDENBERICHT

In memoriam Annie van Oorsouw

Op 16 mei 2010 overleed ons erelid Anna Maria van Oorsouw-Wijnen. Zij was vele jaren lang de bijzonder enthousiaste administratieve kracht naast het bestuur, op wie zonder enige aarzeling altijd een beroep kon worden gedaan, doordat Die Haghe haar zo na aan het hart lag. Vanaf de Suezkade overzag zij het veld en deed wat gedaan moest worden. De laatste jaren ging haar gezondheid snel en hard achteruit, zodat zij, via 'Oostduin', vanaf het najaar 2009 in Zorgcentrum Hieronymus te Weert terecht kwam, waar zij het, volgens haar familie, naar haar zin had. De vereniging gedenkt haar erelid met dankbaarheid en warmte.

Diederick Cannegieter

Activiteiten voor de leden

Zomerexcursie naar Utrecht en Oud-Zuilen

De zomerexcursie vindt plaats op zaterdag 21 augustus en voert naar Utrecht en Oud-Zuilen. In dit jubileumjaar is de keuze op Utrecht gevallen, de geboorteplaats van A.J. Servaas van Rooijen, een van de oprichters en de eerste voorzitter van Die Haghe. In de middag zullen wij ook Slot Zuylen in Oud-Zuilen bezoeken.

Om precies 9.00 uur vertrekt onze bus vanaf het busplatform boven station Den Haag Centraal richting Utrecht. Ons bezoek aan de Domstad begint in het Spoorwegmuseum, waar wij met koffie en thee worden verwelkomd. Om 11 uur begint groepsgewijze de rondleiding langs de tentoonstelling 'Royal Class, vorstelijk reizen'. Voor

het eerst in de geschiedenis zijn hier luxe koninklijke treinen, rijtuigen en interieurs uit heel Europa bijeen te zien, van keizerin Sissi, aarts-hertog Franz Ferdinand en tsaar Alexander II tot het Nederlandse koningshuis. Aansluitend nemen de gidsen hun groep mee op een stadswandeling van ongeveer een uur langs plekken van herinnering aan bezoeken van vorstelijke personen. Deze

AGENDA

21 augustus

Zomerexcursie naar Utrecht en Oud-Zuilen

4 september

Lezing over Den Haag in de (Bataafs-) Franse tijd 1795-1813

25 september

Symposium naar aanleiding van 120 jaar Die Haghe
Zie volgend Ledenbericht

1 oktober

Najaarsledenvergadering
Zie volgend Ledenbericht

TNT Post
Port betaald
Port Payé
Pays-Bas

Jens Juel, Portret van Belle van Zuylen, 1777 (coll. Slot Zuylen)

wandeling eindigt weer in het Spoorwegmuseum, waar wij om 13.00 uur in de Oranjerie een broodjeslunch zullen gebruiken.

Na de lunch gaat het per bus naar de Voorstraat in Utrecht. Hier zullen we halt houden bij een boekantiquariaat, vlakbij het verdwenen pand nummer 67, waar Servaas van Rooijen in 1865-1878 voor zijn verhuizing naar Den Haag een boekhandel dreef. Na een kleine plechtigheid ter herinnering aan onze eerste voorzitter zoeken wij de bus weer op en rijden naar Oud-Zuilen.

Na aankomst bij het middeleeuwse Slot Zuylen kunnen de deelnemers zelfstandig de prachtige tuin of de theeschenkerij verkennen. Om 15.30 uur start de vijf kwartier durende rondleiding in groepen door het slot en langs de tentoonstelling 'Mevrouwen, moeders en minnaressen'. In deze expositie staan bijzondere vrouwen van Zuylen centraal, onder wie de achttiende-eeuwse schrijfster Belle van Zuylen, die over veel contacten in Haagse aristocratische kringen beschikte. Na afloop hiervan vertrekken wij om 17.00 uur richting Den Haag om tegen 18.00 uur terug te keren bij station Den Haag Centraal.

Aan deze Zomerexcursie kunnen maximaal 54 personen deelnemen. De aanmelding geschiedt in volgorde van binnenkomst. Deelname van introducés is mogelijk, maar leden genieten tot 3 augustus voorrang. Zolang er plaatsen beschikbaar zijn, is inschrijving mogelijk tot 10 augustus. De kosten bedragen 55 euro per persoon voor leden en 60 euro voor introducés. U dient zich aan te melden bij de afdeling Educatie van het Haags Historisch Museum (zie onder) en de kosten vooraf te voldoen aan de penningmeester, op giro 71791 ten name van Geschiedkundige Vereniging Die Haghe, onder vermelding van 'Zomerexcursie'. Na aanmelding kunt u zich tot 10 augustus eventueel nog kostenvrij afmelden. Na deze datum is dit niet meer mogelijk en zijn aangemelde personen in geval van verhindering de kosten toch verschuldigd. Het bestuur hoopt op grote belangstelling bij de leden voor deze jubileumeditie van de Zomerexcursie.

Datum: zaterdag 21 augustus
Aanvang: de bus van de firma Pasteur vertrekt om 9.00 uur vanaf het busplatform boven station Den Haag Centraal.
Kosten: 55 euro voor leden en 60 euro voor introducés, te voldoen op giro 71791 ten name van Geschiedkundige Vereniging Die Haghe, onder vermelding van 'Zomerexcursie'.
Aanmelden bij educatie@haagshistorischmuseum.nl of 070 3123065

Lezing over Den Haag in de (Bataafs-) Franse tijd 1795-1813

Op zaterdag 4 september zal ons lid de heer A. Andriessen een voordracht houden onder de titel: 'Den Haag in de (Bataafs-) Franse tijd 1795-1813'. Dit tijdperk is in drie perioden in te delen: de Bataafse Republiek (tot 1806), het Koninkrijk Holland (1806-1810) en de Inlijving bij het Franse Keizerrijk (1810-1813). In het najaar van 2006 sprak de heer Andriessen al over deze tijd vanwege de stadsverheffing van Den Haag in 1806 en in ons jaarboek van 2007 schreef hij hierover een artikel. De aanleiding van de komende lezing is de annexatie 200 jaar geleden van het Koninkrijk Holland door Frankrijk, waarop de spreker ditmaal het accent zal leggen. Hij zal zowel ingaan op wat sinds 5 februari 1795 in de stad Den Haag voorviel, alsook op wat in Den Haag als centrum (met onder-

In de Franse tijd werd de Ridderzaal voor militaire doeleinden gebruikt (coll. Haags Gemeentearchief)

vervuld op het gebied van de economische betrekkingen tussen Nederland en Frankrijk. Na zijn pensionering is hij stadsgids en houdt hij rondleidingen en lezingen met een historisch karakter. Hij doceert tevens Frans.

Datum: zaterdag 4 september

Aanvang: 11.15 uur

Locatie: Haags Historisch Museum, Korte Vijverberg 7

Kosten: 3 euro

Aanmelden bij: educatie@haagshistorischmuseum.nl of 070 3123065

Nieuwe boeken

Oom en oorlog

Dit aangrijpende boek is het derde deel in de trilogie van ons lid de Haagse literair historicus dr. Sjaak Zonneveld over zijn familiegeschiedenis. Na *Herinneringen van mijn vader* (bespreking in Ledenbericht nr. 5 van 2006) en *Herinneringen van mijn moeder* (bespreking in Ledenbericht nr. 5 van 2007) publiceert hij tot slot een aparte studie over zijn oom Manus. Deze getalenteerde Haagse timmerman Hermanus van der Meijden is op 17 april 1945 op de leeftijd van slechts twintig jaar als dwangarbeider in Duitsland gestorven. In de ondertitel is met recht sprake van een verwoest leven.

Het is niet voor het eerst, dat Sjaak Zonneveld over zijn oom Manus schrijft. In het boek over zijn bejaarde moeder vertelt zij altijd te hebben geleden onder de gruwelijke dood van haar negen jaar jongere broer. Daarbij is al dezelfde foto te zien van Manus als leerling timmerman als op het omslag van het nu aan hem gewijde boek. Deze bekentenis preludeerde kennelijk op het slot van de trilogie, dat een onophoudelijk schrijnend familiegeheim onthult. Het tragische lot van Manus is nooit vergeten. Van hem blijken ongeveer veertig uit Duitsland verzonden brieven te zijn bewaard. Zijn zus heeft die nooit willen lezen, want 'het was te verschrikkelijk'.

Bijna vijftig jaar na de dood van Manus heeft zijn neef deze brieven wereldkundig gemaakt. In feite betreft het een becommentarieerde uitgave. Om elke brief van een verhelderende toelichting te kunnen voorzien, heeft Sjaak Zonneveld uitgebreid en grondig onderzoek verricht in archieven en bibliotheken in Nederland, Duitsland en Engeland. Met als resultaat een inzichtelijke en daardoor tevens zo beklemmende reconstructie van de twee jaren, die de jonge Hagenaar Manus van der Meijden als dwangarbeider uiteindelijk met de dood in concentratiekamp Buchenwald heeft moeten bekopen. Over de oorlog

Oom Manus

zijn inmiddels ontelbaar veel verhalen geschreven, maar eigenlijk kan het nooit genoeg zijn. Herinneringen aan de slachtoffers van de onmenselijke naziterreur dienen blijvend te worden doorgegeven. Ook dit ontroerende boek vormt weer eens een bewijs voor de juistheid van de prachtige dichtregels van Leo Vroman, dat er alle malen valt te wenen.

Er staan meer dan tachtig afbeeldingen in, waaronder zeer bijzondere foto's uit de onheilspellende plaatsen Wittenberge, Siegburg en Krefeld, waar Manus in fabrieken voor kunstwolproductie te werk was gesteld. Evenals de andere twee delen over de vader en de moeder van de schrijver is dit boek voortreffelijk uitgegeven in een gebonden band met omslag. Deze publicatie en zijn aan de vergetelheid onttrokken hoofdpersoon verdienen een ruim lezerspubliek. Bovendien is een dvd bijgesloten met een interview met Sjaak Zonneveld in Buchenwald. Deze korte documentaire, die deel uitmaakt van het project *Haagse Sporen van Herinnering*, is een extra reden dit welkome boek aan te schaffen.

Sjaak Zonneveld, *Arbeidsinzet en Buchenwald. Het verwoeste leven van mijn oom Manus*, 2009 Uitgeverij De Nieuwe Haagsche, 186 pagina's, ISBN 978 94 6010 033 8, prijs 19,75 euro. Inclusief de dvd *Dwargarbeid Buchenwald*.

C.M. Nigten

Prinses Marianne

Dit jaar is het 200 jaar geleden dat prinses Marianne werd geboren, aanleiding voor feestelijkheden en herdenkingen in Voorburg - zij verbleef jaren op de buitenplaats Rusthof, die zij in 1848 gekocht had - en op enkele plaatsen in Duitsland en Polen, waar zij afwisselend haar domicilie had. Ook de verschijning van dit boek maakt deel uit van de festiviteiten.

Prinses Marianne (1810-1883) was jongste kind en enige dochter van koning Willem I en Wilhelmina van Pruisen, niet te verwarren met de moeder van Willem die ook Wilhelmina van Pruisen heet. Zij groeide op aan het Haagse hof onder leiding van een gouvernante en trouwde in 1830 met haar jeugdliefde en neef Albert van Pruisen, waarna ze in Berlijn gingen wonen. De toestemming van de wederzijdse ouders had vooral als achtergrond dat het de band tussen Oranje en Pruisen verder zou versterken. Het feit dat Albert het niet zo nauw nam met de zeden, zou in hun huwelijk wel tot rust komen. Het tegendeel bleek het geval. Hoewel Marianne jarenlang serieuze pogingen heeft gedaan haar huwelijk te redden door zich vergevingsgezind te tonen, leidde dat niet tot Albert afzweren van zijn buitenechtelijke escapades. Voor haar werd het duidelijk dat er geen andere uitweg was dan een scheiding. Maar zowel de Nederlandse

koning als de Pruisische waren furieus tegen. Het zou voor beide koningshuizen een enorme blamage betekenen. Er moest maar een regeling worden getroffen, waarbij de schijn van eenheid werd opgehouden. Toch werd eind 1844 een scheiding van tafel en bed uitgesproken.

Mariannes wil tot scheiden

had echter nog een andere achtergrond. Zij ontmoette de liefde van haar leven, Johannes van Rossum (1809-1873). Als lakei van de Oranjerfamilie was hij in 1844 op haar verzoek aan haar eigen hofhouding toegevoegd en al spoedig klom hij op tot stalmeester, secretaris, bibliothecaris en haar uitverkoren minnaar. Dat zij openlijk met een nota bene getrouwde man samenleefde, leidde tot een schandaal. Toen zij in 1849 ook nog zwanger bleek te zijn, was voor de Pruisische koning de maat vol en werd bij de Berlijnse rechtbank de scheiding uitgesproken. Dat was uiteindelijk minder erg dan het schandaal van een aangetrouwde prinses met een buitenechtelijk kind van een ondergeschikte. Voor Marianne ging echte liefde boven dynastieke belangen en conventies.

Prinses Marianne ontwikkelde al op jeugdige leeftijd de eigenschap mensen te beoordelen op wie zij waren, ongeacht rang of stand en toonde haar maatschappelijke betrokkenheid. Voor haar waren mensen uit lagere standen net zo belangrijk als de elite waartoe zij behoorde. Zo richtte zij in 1829 kort voor haar huwelijk met Albert van Pruisen het *Fonds tot weldadigheid ter ondersteuning van de armen* in Den Haag op. Haar hele verdere leven zou zij blijf geven van haar sociale bewogenheid. Overal waar zij voor langere tijd verbleef, of het nu in Voorburg was, in Silezië (het huidige Polen), in Duitsland of Italië, heeft zij een spoor van goede werken nagelaten. Op het klooster-landgoed Camenz in Silezië dat zij in 1837 van haar moeder had geërfd, liet zij een kasteel bouwen met hulp van de plaatselijke bevolking. Het project verschaftte jarenlang werk aan zo'n duizend arbeiders en handwerkers. Zij zorgde voor onderwijs van boerenkinderen, richtte in 1839 een borduurschool voor meisjes op, een instelling voor kleine kinderen en een tehuis voor ouderen en zieken. Zij liet er ook een kerk bouwen. Het gebied rond Camenz was rijk aan delfstoffen. Marianne stimuleerde de plaatselijke industrie en werkgelegenheid door de bouw van een hoogoven voor de verwerking van erts, een marmerfabriek, 'Mariannebruch' geheten, en investeerde in een glasfabriek, die de naam 'Oranienhütte' kreeg. Ook liet zij een 55 kilometer lange weg aanleggen. Uit dankbaarheid werd voor Marianne een zeven meter hoge obelisk opgericht.

Dat zij haar drang de medemens te helpen ook in de praktijk kon uitvoeren, was te danken aan een onuitputtelijk kapitaal waarover zij, zeker na de dood van haar ouders, beschikte. Bovendien beheerde zij haar bezit als een echte zakenvrouw, een eigenschap die zij van haar vader had geërfd.

Bij haar huwelijk in 1830 kreeg prinses Marianne van de gemeente 's-Gravenhage zeven schilderijen aangeboden, Haagse stadsgezichten van onder meer A. Schelfhout en B.J. van Hove. Kunst was haar met de paplepel ingegoten. Haar grootvader stadhouder Willem V, haar vader koning Willem I en haar oudere broer, de latere koning Willem II waren fervente kunstverzamelaars. Waar zij ook woonde of verbleef, altijd zocht zij contact met kunstenaars, ging op atelierbezoek en deed haar aankopen. Het Slot Camenz dat zij in 1838 liet bouwen bood voldoende ruimte; ook de Haagse stadsgezichten kwamen er te hangen. Geregeld gaf zij kunsttopdrachten. Bijvoorbeeld aan L.L. Kleijn voor het maken van muurschilderingen voor de grote eetzaal in Slot Camenz. En toen zij in 1851 met Johannes van Rossum en hun zoontje Villa Celimontana in Rome had betrokken, liet zij zich met de kleine Johannes Willem portretteren door J.A. Kruseman. In 1857 verhuisden zij naar Slot Reinartshausen aan de Rijn in het hertogdom Nassau, dat zij twee jaar eerder had gekocht. Het was een heel karwei om de enorme collectie schilderijen, beeldhouwwerken en andere kunstvoor-

Slot Camenz

werpen te transporteren naar hun nieuwe onderkomen. De verzameling werd geëxposeerd in een museumvleugel die aan het slot werd gebouwd; de meubels gingen naar Slot Camenz. Ook in de periodes dat Marianne op Rusthof in Voorburg vertoefde, was zij actief als verzamelaarster en opdrachtgeefster. In 1860 schilderde H. van de Sande Bakhuyzen een *Gezicht vanaf Rusthof op Delft* voor haar.

In het testament van de in 1883 overleden prinses Marianne stond dat museum Reinartshausen moest blijven zoals het was. Haar verzameling bestond uit zo'n 600 schilderijen van Italiaanse, Vlaamse en Hollandse - zeventiende- en vooral eigentijdse - meesters, beeldhouwwerken en kunstnijverheid, Chinees- en Japans porselein, kerkelijke kunst, antieke gemmen en cameeën, honderden kunstig bewerkte dozen en nog heel veel meer. In 1932, 1970 en 1983 werd het grootste deel van haar collectie echter toch geveild. In Reinartshausen - thans hotel - hangen nog zo'n 150 schilderijen, in het park staan nog de sculpturen, eens door haar verzameld.

In de afgelopen decennia werden vier publicaties, twee tentoonstellingen en zelfs een toneelstuk aan prinses Marianne gewijd. Toch weten veel mensen weinig meer over haar te vertellen dan dat zij het hield met haar stalmeester. Het is dan ook een uitkomst dat Kees van der Leer haar turbulente leven nog eens uitvoerig, diepgaand en genuanceerd heeft beschreven. Tiny de Liefde-van Brakel belicht een aspect dat nog niet eerder de aandacht kreeg: de kunstverzameling van Marianne. Ik kan het boek zonder aarzeling van harte aanbevelen.

Kees van der Leer en Tiny de Liefde-van Brakel, *Prinses Marianne een leven van liefde en kunst*, 2010 Uitgeverij Waanders, Zwolle i.s.m. Stads museum Leidschendam-Voorburg, 208 pagina's, 300 illustraties, ISBN 978 90 400 7678 7, prijs 29,95 euro

J.A. Kruseman, *Moedertrots*

Varia

Nieuwe cursussen van HOVO Den Haag

In het cursusaanbod van HOVO Den Haag voor het aanstaande najaar komen diverse interessante historische cursussen voor. Vanaf 1 oktober vindt op vrijdagmiddag de cursus 'De economische geschiedenis van Den Haag, erfgoed en stedelijk politiek'

plaats in De Haagse Hogeschool. Vanwege het twintigjarige bestaan organiseert HOVO (Hoger Onderwijs Voor Ouderen) Den Haag op woensdagmiddag 8 september het symposium 'Weet je nog wel? Hoe leert het oudere brein?', met de bekende psycholoog Douwe Draaisma. Zie www.dehaagsehogeschool.nl/symposiumhovo. Een overzicht van alle cursussen, ook op het gebied van kunstgeschiedenis, letteren, muziek, religie, spiritualiteit, politieke en sociale wetenschappen en wijsbegeerte, vindt u in de Studiegids najaar 2010 van HOVO Den Haag en op de website www.dehaagsehogeschool.nl/hovo. De studiegids kunt u gratis aanvragen via de website of bij HOVO, De Haagse Hogeschool, Postbus 13336, 2501 EH Den Haag.

Vrienden van de Hofvijver

De Vrienden van de Hofvijver hebben onlangs een website gelanceerd: www.hofvijver.net. Aan de hand van schilderijen, foto's, beelden, gedichten en video's wordt een beeld gegeven van de bekendste vijver van Den Haag. Tevens wordt aandacht besteed aan festivals en andere culturele evenementen in en rond de Hofvijver. Ook bloggers kunnen er terecht. U kunt zichzelf kosteloos op de mailinglist zetten. Doen!

Oproep

'Zo ik iets ben...' Ook een (fanatiek) Couperus lezer? Het Louis Couperus Museum, Javastraat 17, zoekt dames en heren die als vrijwilliger hun leesplezier met onze bezoekers willen delen. Inlichtingen bij Leo van den Akker, tel. 070 3640653 of 06 48697079.

Aanbieding

Wie belangstelling heeft voor jaarboeken Die Haghe 1990-2008 (met uitzondering van 2003), kan die kosteloos ophalen bij M.H. Haccou, A. Termotestraat 113, 2552 WC Den Haag, mh_hac@hotmail.com.

Nieuwe leden

Mevrouw J.M. Bourgonje, de heer en mevrouw R.E. Bronsgeest, mevrouw A. Dolle, de heer Fr. de Leef, de heer F.W.J. Oosterveen, de heer J.J. Paardekoper, de heer J.F. Pols, de heer J.C. Verheij, de heer E. van der Waals en mevrouw J. Zuidwijk

Het bestuur van Die Haghe is als volgt samengesteld:

Voorzitter
drs. D.J. Cannegieter

Vice-voorzitter
mv. drs. A.J.I. van Schaik

Secretaris
drs. P. de Kieft

Penningmeester
Ir. R.J. Gmelig Meijling
Leden
mv. Ph.A.M. Swenker
drs. C.M. Nigten
mv. drs. D. Timmer

Secretariaat
Ursulaland 61
2591 GT Den Haag
e-mail: p.kieft@planet.nl

Financiën
Storting op giro 71791 t.n.v. Geschiedkundige Vereniging Die Haghe
Info ledenadministratie en opgave nieuwe leden
de heer H.J. Hendriks
tel: 079-3418355
(tussen 18.00 en 20.00 uur)
herman.hendriks@hetnet.nl

Redactieadres Ledenbericht
Balistraat 32
2585 XT Den Haag
e-mail: m.vandermast@tiscali.nl

Redacteur Ledenbericht
drs. W.M. van der Mast
Website Die Haghe:
www.haagsegeschiedenis.nl

Jaarboek Die Haghe
Voor aanwijzingen auteurs en inzenden van kopij:
V.L.C. Kersing, Dienst Stadsbeheer Afdeling Archeologie, Postbus 12651, 2500 DP Den Haag, tel. 070-3536633, e-mail v.kersing@dsb.denhaag.nl

Onze vereniging is fiscaal aangemerkt als een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Giften aan ANBI's zijn aftrekbaar voor de inkomstenbelasting of vennootschapsbelasting. ANBI's kunnen in aanmerking komen voor een vrijstelling van de heffing van het recht van schenking en het recht van successie.